

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
ІМЕНІ ІВАНА БОБЕРСЬКОГО
КАФЕДРА ОЛІМПІЙСЬКОЇ ОСВІТИ

Історія української культури

ОПОРНИЙ КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЇ НА ТЕМУ:
«Генеза української культури»

галузь знань 07 Менеджмент та адміністрування

спеціальність 073 Менеджмент

(

Лекція з дисципліни «Історія української культури» для студентів спеціалізації «Менеджмент» за спеціальністю 073 Менеджмент

I с. (денна форма навчання)

Розробник: к. мистецтвознавства Падовська О.М. ©

Тема 3. Генеза української культури.

- 1. Історичні та геополітичні умови формування укр. к-ри.**
- 2. Основні етапи розвитку укр. к-ри.**
- 3. Проблема етногенезу українців.**
- 4. Роль пам'яток укр. передісторії, їх державотворча місія.**

1. Історичні та геополітичні умови формування укр. к-ри.

В антропологів лексемою «культура» означають межу, що відділяє викопного предка від власне людини. Одиниця опису доісторичного минулого землі – **археологічна к-ра** (за місцем найвідомішої чи першої знахідки).

Палеоліт ранній – 1,5-1 млн. р. частково вкрита льодовиками Україна (1-е зледеніння не торкнулося; 2-е пройшло неподалік Полісся та Чернігівщини, 3-тє – до Карпат). Найстаріші пам'ятки Європи на Закарпатті — мільйон років. Потепління — шельська доба (200 тис. р. — стоянка бл. с. Лука-Врублівець Кам'янець-Подільський р-н Хмельницької обл.). Наступ льодовика – ашельська доба (150 тис. р. — стоянки на Дніпрі). Найбільше зледеніння мустьєрської доби (100 тис. р. — пам'ятки людини **неандертальського** типу (присадкувата, нерозвинута мова,): обробка каменю, кості (голки); добуття вогню;

ритуальні поховання з їжею, знаряддями. Київ, вул. Кирилівська — селище з землянками та рештками 70 мамонтів (Вікентій Хвойка).

Палеоліт пізній — 40-12 тис. р. до біологічної єдності виду долучився рівень інтегруючих зв'язків. Людина на тлі тваринного світу успадкувала форму організації суспільства — праобщину (згря), привласнююче господарство — збиральництво і мисливство. Печерне малярство у яскинях (природне походження). За зображеннями великих тварин — коней, мамонтів, бізонів, оленів — на стінах гротів Кам'яної Могили бл. Мелітополя археологи *В. Даниленко* та *М. Чмихов* довели існування практики обрядодій. Магічна імітація життя сфокусувала в собі новонароджену свідомість і стала к-рною праформою, у котрій постали майбутні способи відображення світу з найдієвішим — мистецтвом (у рідкісні, вільні від пошуку харчу мить, тешуть у камені, малюють не для задоволення чи слави: спонукою до творчості є магічний зміст зображення). **Тотемізм** (мисливський культ), де образ людини затінено фігурою звіра й практики чаклування: **симільна** (дія на зображення чи фігурку об'єкту чар), виявлена в спортивно-змагунських поціланнях, зумовила натуралізм зображень; **парціальна** (дія за принципом pars prototo — частка рівна цілому, — відмова від зображальності: достатньо мати щось матеріальне від об'єкта чар) — появу орнаментальних мотивів, поширених в укр. мистецтві (знайдіть та запишіть назви орнаментів, замалюйте котрісь із них).

Стоянки людей по всій території України: Мізинська, Кирилівська, Межирічська, Гінцівська (за О.Знойком не мають аналогів в Європі. Археологічна класифікація верхнього палеоліту створена на матеріалі півдня Франції і частково півночі Іспанії, де досліджено осередок з вел. к-рними досягненнями в прилеглий до льодовика зоні Європи). Перігорд (35-20 тис. р.) — кремнієві пластини з ретушованими краями, костяні шила, оверся списів, барельєфні зображення тварин і людей. Оріньяк (30-19 тис. р.) долучаються:

різці, лампи-світільники, чашечки до фарби; контури рук і їх відбитки на фарбі, знаки жіночої статі (1-і в історії символів), меандри (пальцем ведені борозенки по вологій глині). Мізин на Новгород-Сіверщині, Чернігівська обл.: найдавніше в історії мистецтва зображення меандру (орнамент кістяного браслету, 25-15 тис р.). Солютре (18-15 тис. р.) люди **кроманьйольського** типу — найвища у палеоліті техніка обробки кремнію: наконечники у формі листка, кинджали й ножі, голки, жезли, гравюри на камені і кості, статуетки. Наступ льодовика — мадленська доба (15-10 тис. р.) лови північного оленя, мамонта, переміщення на значні віддалі у пошуках їжі, зупинки в яскинях. Наконечники змінюють кремнієвими різцями, гарпунами, списами, дротиками, кістяними проколками, шилами й голками шляхетнішої форми. Символи: коло, спіраль, меандр, свастика.

Мезоліт — бл. 12-6 тис. р. (10000-8000) в Україні започатковує сучасний геологічний період. **Родова община**. Мислення, мова, релігія. Одомашнення тварини. Плетуть тенета й сіті, 1-й засіб пересування — човен.

Неоліт — 8-5 тис. р. Поняття ввів у науковий обіг *Дж. Леббок* (англ., лорд Евбюрі, 1834-1913) (1865) як час, коли людина почала виробництво їжі — **землеробство** (рільництво), — **скотарство**. Зображення «чаклуна» (з Кам'яної Могили). **Підсоння** наближує фауну до сучасного вигляду. Згруповані у великі селища халупки з поближніми кладовищами. У мисливстві **лук зі стрілами**, пастки й сильці, в рибальстві — сіті, гарпуни. До дерев'яного та кам'яного начиння додається **гончарство** (товстостінний глиняний посуд); **ткацтво: прядіння** нитки з волокон диких рослин, із вовни та творення нового продукту — тканини.

З **енеоліту** залишки культових споруд, статуї, орнаментовані побутові речі: трикутники, спіралі, хрести, зірки, свастики. Обробіток землі (жінками). На Поліссі, Волині, Поділлі житла на долівках-плотах по водяних

плесах (кін. 6-1 тис. р.). Міжплеменні зносини човнами по ріках. Контакти України з Месопотамією, Кавказом, Малою Азією. Культ жіночого божества, скорчені кістяки, посипані червоною вохрою (знак жертвовного вогню у трупоспаленнях).

2. Основні етапи розвитку укр. к-ри.

Кожна к-ра має в розвитку 3 етапи: аграрний, індустріальний, інформаційний, яким відповідає: 1) рільництво; 2) урбанізація; 3) інформатизація (радіо, комп'ютеризація, провідна роль наукових винаходів). Постіндустріальна: інформація + наука + освіта (Алвін Кеди Тофлер «Третя хвиля», 1983).

Встановлена періодизація укр. історії прийнятна для укр. к-ри:

- 1) дохристиянська (архаїка до об'єднання східнослов'янських племен в державу);
- 2) княжа Україна-Русь (IX-XIII) — Київський і Галицько-Волинський періоди;
- 3) польсько-литовська (по монголо-татарській навалі до поч. XVII);
- 4) козацько-гетьманська (сер. XVII-кін. XVIII);
- 5) нац.-к-рне відродження — становлення модерної укр. нації (XIX-поч. XX);
- 6) укр. к-ра під тиском тоталітаризму (період міжвоєнний та повоєнний);
- 7) укр. к-ра за державної незалежності (з 1991)

Бачення розвитку культури, як історичної генези конфліктів:

між правителями античність-Французька революція

між націями XIX ст. — до 1917

між ідеологіями до розпаду СРСР

між цивілізаціями з початку XXI ст.

Теорія накладення на історичну періодизацію ряду ренесансів:

- 1) у дохристиянській добі (фіксоване у матеріальних пам'ятках).
- 2) у княжій добі за Ярослава Мудрого; Данила Галицького.

Передвідродження XIV-XV ст. – у складі Вел. князівства Литовського (Кревська унія, 1385) зазнає асиміляційного впливу Польщі, загрожена регулярними нападами татарських орд, руїною в економіці.

3) XVI-XVII ст. — церковні братства (місія — формування нового проводу укр. нац.-к-рного руху) — Запорозьке Військо, котрі у 1648 (Визвольна війна 1648-1654) взяли до організації держави, змінивши політичний статус України. Налагоджені к-рні зв'язки з Європою.

Захоплення Візантії турками (Константинопіль, 1453) імпорт **античної** мудрості, міське середовище, перегляд ціннісних орієнтацій: «Повітря міста робить людину вільною»; відродження гуманістичних ідеалів давнини: воля до життя, життєва активність, почуття внутрішньої незалежності і гідності. Нове письменство, друкарський верстат, **ера книжної к-ри**. Львівськими гуманістами в Україні відроджена філософія. **Секуляризація**, розширення замовників: церква, світські **меценати**, громади — братства.

Вплив на укр. нац. державність **Реформації** (рух за оновлення церкви, спрощення обряду). За *Пантелеймоном Кулішем*: «*Реформаційні заворушення Європи викинули на наш пустинний берег таких пропагандистів, котрі в слабих умах посіяли одні тільки єретичні думки, а в умах сильних насаджували сім'я вічної свободи думки*». **Протестантизм** на ґрунті укр. духовної к-ри (з сер. XVI ст.) дав **ідею соборноправності**, що

прискорила нац. самоусвідомлення городян. Однак місцева магнateria окатоличується — Радзівіли, Хоткевичі, Сапіги, Вишневецькі. Реформація стала їм за трамплін: забуття батьківської віри, втрата **тожсамості** (чуття причетності до долі свого народу). Розбите на Запорожжя і Гетьманщину козацтво не втримало надовго ідеологічний провід. По Хмельницькому (+1657) стала **Руїна**. Криваві конфлікти, війни Росії, Польщі й Туреччини за Україну, татарські напади призвели до поділу укр. земель на Правобережжя під Польщею і Лівобережжя (Гетьманщину). В останній зберігались залишки ін.-тів укр. державності. Укр. козацька держава від васальної залежності перед Росією поволи стає автономною провінцією аж до позбавлення прав на самоврядність. Буковина у Молдавському князівстві — васала Туреччини, на Закарпатті угорські магнати. К-ра втратила опірність перед польщенням, російщенням, була донором Московщині, несучи у відсталу країну освіту і науку.

4) Єдність укр. еліти в XIX ст. Попри систематичні утиски, заборони, політичний тиск з боку державних (рос., нім., пол., румун., угор.) культур, універсальні особистості, як діячі укр. к-ри звитяжили в численних галузях. За відсутності держави без політичної, матеріальної, правової підтримки к-ра нації зростала ч-з надзусилля.

5) Піднесення 1920-х рр. — укр. нац.-к-рне відродження на ґрунті інерції нац.-к-рного творенні часів укр. державності зусиллями нац. свідомих представників укр. суспільства. Лінія «боротьбистів» (КП(б)У) полягала у використанні попри всі труднощі можливостей офіційно проголошеної більшовиками нац.-к-рної політики. 10-літнє тривання нового курсу. Сприяння укр. к-рі здійснювалася в контексті проголошеної XII з'їздом РКП(б) **коренізації**. Згідно прийнятого урядом УРСР декрету про українізацію, укр. к-ру і мову фактично визнано державними в республіці

(офіційна мова діловодства, судочинства серпень 1923). «Даруючи» українцеві право на його к-ру, влада вкорінювала зодягнену в певні нац. форми нову класово-пролетарську к-ру.

Творці укр. к-рного ренесансу виводили укр. к-ру на світовий рівень, змобілізувати її до змагання за нац.-держ. відродження, на подолання наслідків імперської політики великодержавного шовінізму. Знаковою була поява на поч. 1920-х рр. т. зв. **теорії б-би 2-х к-р**. Партфункціонер *Дмитро Захарович Лебідь* (1893-1937, 2-й секретар ЦК КП(б)У (1920/4) і його голова (1924/5)) за підтримки московських однодумців стверджував: в Україні змагаються к-ри — міська (рос., пролетарська) і сільська (укр., селянська) і перемогти мала рос., як більш прогресивна. Але несподівано для авторів «теорії» стала перемагати укр. к-ра. Повертаються з еміграції М. Грушевський, *Сергій Єфремов*). Процес, сповнившись конкретним нац.-к-рним змістом, виріс на масовий суспільний рух. Пожвавлення контактів між Наддніпрянською Україною і західноукр. землями стало умовою до зближення дещо різних типів к-ри — східного і західного — єдиного укр. народу.

б) Відлига й укр. шістдесятництво.

7) розвиток укр. к-ри у чвельстолітнім існуванні держави з найбільшим підйомом в час правління Ющенка.

3. Проблема етногенезу українців.

Для суверенітету Укр. держави слід об'єктивно висвітлити етногенез українців. Укр. к-ра ввібрала кращі надбання минулого, збагатилася к-рою ін. етносів. Своєрідна через природні, духовні, соціально-економічні умови формування (за ф-фсько-істор. трактатом *Олексія Братка-Кутинського*). Мова ритму, символів, жестів та ритуалів укр. к-ри в їх позалюдській

повторюваності і неминучості має нац. колорит. Поняття ментальності (спосіб життя, обумовлений к-рою, традиціями, звичаями народу) за укр. традицією має запропонований *Никифором Григорієм* (1883-1953) термін «**нац. вдачі**». За *Олександром Шумило фон Кульчицьким* (1895-1980) під нац. вдачею (укр. психікою) розуміємо «ідеальний», тобто такий, що існує в думці усталений тип структури, що єднає розум, волю і серце, до якого так чи інакше належить більшість дійсних психік українців. Вплив географічних, расових, соціально-історичних і культурно-морфологічних чинників.

Об'єктивні передумови формування укр. етносу.

1. Унікальна стабільність протягом десятків тисячоліть за відсутності фізичних рубежів. Аналіз традицій, способу життя, світосприйняття, мислення, свят, нар. творчості, казок і міфів свідчить, що багатотисячолітній етногенез на терені України охоплює один народ. Археолог *Петро Курінний* (1894-1972) пагорб бл. м. Холма із 10-ма нашаруваннями-«сторінками» — «Земляна книга». Спадкоємність, основна риса укр. к-ри: на землях України покоління людей виростає одне по одному. К-рне тривання тут неперервне.

2. Планетарні чинники етногенезу — структура силового поля Землі (поч. 1970-х московські вчені *Н. Ф. Гончаровим, В. С. Морозовим, В. А. Марковим*), де каркас проектується на поверхню у вигляді вел. трикутників і п'ятикутників чинить вплив на події й процеси. Геологічна будова й усе живе пов'язані з вузлами і центрами системи. Київ у енергетичному центрі європейського трикутника (як і всі вогнища цивілізації).

3-4. Унікальні природні умови і ґрунти. Наддніпрянщина і Наддністрянщина — єдині у світі, де ширина чорноземної зони сягає 500 км. Укр. чорнозем за фундатором науки про ґрунти **Василем Васильовичем Докучаєвим** (1846-1903) є «результатом надзвичайно щасливого і складного комплексу цілого ряду фізичних умов»; в дійсних кліматичних умовах ніде на Землі й за мільйони літ не зможе утворитись «такий благодатний ґрунт». З часу появи на земній кулі 1-х наземних рослин та 1-х тварин (Силурійський період) значний масив укр. земель жодного разу не був під водами морів та океанів. Звідси родючість ґрунту, збереження найбагатшого генофонду — «Ноїв ковчег», з якого новоутвореною сушею розселялася флора і фауна.

5. Невідповідність надвисоких ідеологічних засад світогляду укр. етносу простоті умов життя: вцілілі від більш ранніх рас, що змінювалися на Землі, прадавні знання тут успадковувалися. **Олександр Павлович Знойко** (1907-1988) у книзі статей «*Міфи Київської землі та події стародавні*» представив карту із нар. назвами сузір'їв — астроніми або **космоніми**. V-III тис. до Р. Х. вони проливають світло на зв'язки Русі із давніми цивілізаціями. Науки, пов'язані з вивченням астрономічних знань прапредків (астроетнографія, астрофольклористика, астроархеологія).

6. Етнічне багатство формування підрас арійців. У Причорномор'ї, з півночі Балкан і до Ставропільського краю, у лісостеповій зоні Східної Європи на межі III-II тис. до Р.Х. постала протоєвропейська **арійська** спільнота. Господарський розвиток пов'язаний із відгінним скотарством, малопродуктивним за одиницею задіяної площі (постійний пошук нових пасівників) — призвів до хвилеподібного поширення протоєвропейців по континенті. **1-а хвиля** західним узбережжям Каспію вийшла до його південних берегів і створила перську к-ру. **2-а** — **номади** (кочівники), носії

санскриту, творці вед рушили на південний схід до берегів Інду, до Гангу, де, знищивши **автохтонну** (корінну) Хараппську, утворила індійську цивілізацію. **3-ті** — ахейці (греки) у південно-західному напрямі проникли на південь Балканського піво-ва, де постала к-ра Мікен (загине від дорійців у XII ст. до Р. Х.). Разом зі своєю попередницею — кріто-мінойською к-рою, — вони названі егейською к-рою (основа грецької к-ри). **4-та група** — племена італіків (сабіни, латиняни, умбри) перетікають на Апенінський піво-в, де між пеласгів (1-і індоєвропейці бл. 2300-х рр. з'явившись на території Греції здійснили там переворот в к-рі, принісши технології виплавки бронзи, ліпної, чорної лощеної кераміки, яка нагадує посуд нижніх шарів Трої) та етрусків (в укр. к-рі простежуються паралелі художньої мови, а їх походження не з'ясоване) в Х ст. до Р. Х. заснували майбутній Рим, посіла басейн Середземного моря. **5-та група** — індоарійське плем'я кельтів, що, добувшись на захід Європи до Атлантики, оволодіває територією сучасної Франції (галли), йде Піренейським піво-вом та, перепливши через Ла-Манш, замешкує Британію (римляни називали їх бриттами). **У зоні початкового формування протоєвропейців лишилися майбутні слов'яни та германці**, що на межі 2-х ер струснули імперіями — Західною і Східною та створили на їх руїнах власні цивілізації й держави. **Укр. народ східнослов'янський, з індо-арійськими пракореннями.** Більшість індо-європейських народів формувалася з 1-2 підрас, в укр. етносі присутні всі 5 нині відомих: індоарії, пеласги, скитоіранці, кельти-гали, тевтонці-слов'яни. Етнічна мозаїка в основі притаманної укр. к-рі **поліфонії**.

7. Пасіонарність ідеології, символіки та їх прив'язка до укр. земель:

а) стійкість перед тотальним нищенням й асиміляцією: попри імперський провладний тиск в укр. к-рі збережене гармонійне співіснування фольклорно-самодіяльного й професійного компонентів;

б) **пасіонарність** (горю, страждаю) к-ри — небайдужість. Етнопсихолог *Лев Гумільов* тлумачив її як параметр до визначення етносу енергетичною системою — надлишок біохімічної енергії, яку втрачає етнос працюючи (перетворення природи, міграції, завоювання і підкорення). «Р» (рівень пасіонарності етносу); кількість пасіонарності, що є в етнічній системі «Е», поділений на кількість персон, які складають етнос «N». $P_e = E / N$ (робота, що виконується етнічним колективом, прямо пропорційна рівню пасіонарної напруги).

Носії пасіонарної енергії — пасіонарії (надактивні особи, що надлишок енергії віддають на досягнення мети, нав'язують свої моделі поведінки, запалюють гармонійних індивідів, так, ніби й вони пасіонарні — призводить до зміни довкілля чи самого індивіда).

в) **місійне**, ідейне скерування к-ри на вирішення **глобальних** (планетарних) завдань. Аналіз рівня розвитку всіх галузей і складових елементів укр. к-ри дозволяє визначити її відповідність аналогічним системам, найдосконалішим зразкам і моделям світової к-ри.

4. Роль пам'яток укр. передісторії, їх державотворча місія.

1) Трипільська к-ра або **к-ра мальованої кераміки**. Спадок укр. к-ри:

1. Похідна від землеробських культів індоєвропейців система оздобу в основі укр. нар. орнаменту: ромбово-точковий (засіяне поле); трипільська спіраль (рух сонця), меандрова хвиля (культ змії, життєдайна волога); знак паростка — поширений в орнаменті київської доби крин.

2. Культ парних жіночих божеств, образ Великої Матері Всесвіту (лик її — цілий світ: очі-сонця; брови-дошові смуги).

3. Світове Дерево Життя у стилізованому жіночому зображенні. 4. Землеробський культ плідності втілений у символіці вбрання («рогатий» головний убір, «сорока» — у сорочці), у ритуалах закликання дощу та шанування змії.

4. Лунарні (місячні) та солярні (сонячні) культури.

Інші складники української культури:

2) індоєвропейський: доба бронзи, (2-1 тис. до Р. Х.) Кіммерійсько-скито-сарматський симбіоз. Принесли: патріархат, культ Сонця (Різдво, Великдень, Купала), обряди й звичаї (поховання на саях-марах), десяткову систему рахунку, мовну основу європейських мов.

3) праслов'янський (сармати, алани, роксолани й алтайські народи): широка патріархальна родина — підстава суспільної організації; політичні та оборонні центри (городища); віча, як форма правління та дружини, як засіб оборони; риси характеру (волелюбність, гостинність, музичність, мова;

4) балканський (спільність у к-рі зі сербо-хорватами — за Тищенком: «За матеріальними (звуковими) і структурними (граматичними) характеристиками сучасні слов'янські мови (разом з укр.) входять як одна з груп до родини індо-європейських мов (найпоширенішої в світі);

5) іранський (зовнішність: заплітання волосся у кіски-дрібущечки; історичні кіммерійці — найдавніше згадане в античних джерелах населення між Тірою (Дністром) та Танаїсом (Доном) (IX-перша пол. VII ст. до Р. Х.), згадані в поемах «Ілліада» та «Одіссея» Гомера та «батьком історії» Геродотом. Тоді у степовому Причорномор'ї з'явилася бронза та кераміка з кольоровою інкрустацією, фіксоване 1-ше виготовлення заліза. Тип зброї (мечі з двосічними лезами; біметалічні кинджали) і кінська зброя: кінь у пошані. Високохудожня обробка і різьба по кістці. Лишилися стели-обеліски. Скити (VII-IV ст. до Р. Х.), іраномовні кочівники Нижнього Подніпров'я та степового Криму. Опис Геродота, кургани, золото. Образотворче мистецтво зооморфне: звіриний стиль. Витіснені сарматами до Криму, де їх пам'ятки простежуються до 1-их вв. по Р. Х. **Ліна Костенко** «Скіфська одіссея»; **Борис Мозолевський** «Скіфський степ». «Кам'яні баби» (не стилізовані, як кімерійські).

б) алтайський (тюрки, хозари: оселедець, гоління волосся, танок навприсід, толерантність як риса характеру); слова (алтайське «боян», тюркські — «козак», «отаман», «осавул», «кошовий», «майдан», «чайка», «каюк», «китайка», «шаровари», «аркан», «гарбуз», «чабан», «чума», «яр»);

7) античний, римський: «тополя», «черешня», «оцет», «вино», «коляда»;

8) германський — передхристиянські часи, на півдні України готи (II-IV ст.): «князь», «дума», «шолом», «мити», «хлів», «тин», «колодязь»; — місіонери християнства: «скло», «котел», «дошка», «церква», «піст», «піп», «хрест»; — вікінги у княжих дружинах: імена, усна словесність, елементи військового устрою і права: «стяг», «варяг», «щогла»;

9) візантійський (християнство); 10) західноєвропейський від княжих часів сталий зріст до XVI ст.: участь у хрестових походах, поширення латини, приплив нім. та італ. колоністів, міське самоврядування.

Зовнішні впливи не виключають зворотнього: високий рівень к-ри України-Руси впливав на розвиток к-р сусідніх народів. Описи із давньоруських літописів, процес літописання простежуються у хроніках Матвея Паризького, польських та литовських хроністів; вплив київського фрескового живопису на розпис храмів Польщі, Чехії, Готланду. К-ра Русі в усіх її проявах яскраво самобутня, заклала підвалини для розвитку к-ри України пізнього середньовіччя.

Рекомендована література

Основна:

1. Історія української культури / за ред. І. Крип'якевича. — Київ : Либідь, 1994.
2. Історія української культури. Кредитно-модульний курс навч. посіб./ О. М. Цапко, Л. М. Дубчак, А. І. Піскарьова, Т. В. Гороховська, П. С. Прибутко. — Київ : КНТ: Дакор. — 2010. — 176 с.

3. Історія української та зарубіжної культури : навч. посіб. / за ред. С. М. Клапчука, В.Ф.Остафійчука. – Київ : Вища школа. Знання, 1999. – С. 7–20.
4. Курс лекцій з української та зарубіжної культури : навч. посіб. / за ред. Цюбова Л. В. – Львів: Львівська політехніка, 1997. – С. 4–20.
5. Попович М. В. Нариси історії культури України. – Київ : АртЕк, 1998. – 727 с.
6. Семчишин М. Тисяча років української культури. – Київ, 1993

Допоміжна:

1. ДеКАленДар : перелік визначних дат історії та культури України / упоряд. Олена Падовська. - Львів : Сполом, 2010. - 366 с.
2. Золота підкова Лева : путівник / уклад. Наталя Недашківська, Олена Падовська, Наталя Космолінська, Юрій Охріменко. - [Б. м, б. р.]. - 63 с.
3. Культурологічні тексти : хрестоматія в 2 кн. / уклад. Шлемкевич Світлана, Падовська Олена. - Львів, 2008. - 356 с.
4. Охріменко Ю. М. Традиційна українська кухня як складова національної ідентичності в “Енеїді” Івана Котляревського / Ю. М. Охріменко, О. М. Падовська // Феномен людини. Здоровий спосіб життя: зб. наук. ст. – Львів, 2013. – Вип. 22. – С. 50 – 53.
5. Падовська О. За межею: доля українських пам'яток на території сучасної Польщі / Олена Падовська // Матеріали VI краєзнавчої конференції "Історичні пам'ятки Галичини". – Львів, 2016. – С. 139–146.
6. Падовська О. По Дунаю до витоків української душі : [передмова] / Олена Падовська // Блажко Л. Дунай у піснях українського народу : науково-популярний нарис / Любомира Блажко, Богдан Гурман. - Львів : Сполом, 2018. - С. 3-6.
7. Падовська О. Традиції виховання духу й тіла в Україні (за твором “Поучення” Володимира Мономаха) / О. Падовська, М. Чоренька // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2013. – № 3. – С. 200 – 203.
8. Падовська О. М. Малковичі в контексті проблеми збереження пам'яті у депортованих українців // Україна та Польща у вимірі незалежності (1918–2008 рр.) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Л., 2008. – С. 42–44.

9. Падовська О. Використання образу: зарис про стан національних символів та еталонів культури в Україні / Олена Падовська // Українські національні одноборства: становлення і розвиток. – Л., 2003. – С. 59–60.
10. Сухораба І. Фізичне виховання запорізьких козаків у творах Дмитра Яворницького / Ілля Сухораба, Олена Падовська // День студентської науки : зб. матеріалів щоріч. студент. наук. конф. - Львів, 2018. - С. 28-30.
11. Padovska O. Principles of National Sanitation and Physical Education in the Works of Osypa Zaklynska / Padovska Olena // Using sports, culture, and social studies as means to rediscover lost values : abstract book of 6th International Conference on Science Culture and Sport (25–27 April 2018). – Lviv, 2018. – P. 129.